

POLITIKENS KRONIK LØRDAG 12. SEPTEMBER 1981

Fra Farmors skuffer

Af DAN TURÉLL

Farmor er død og hendes datter ligeledes. Nørrebrolejligheden skal tømmes. Dan Turéll var deroppe med sin bror og gik rundt blandt tingene — de utrolige ting.

FOR ET halvt års tid siden døde min Farmor. Farmor, slægtens ældste, var over 90. Jeg har skrevet om hendes liv, død og endda begravelse andetsteds.

De sidste rundt regnet 50 år af sit liv havde Farmor boet i Skotterupgade på Nørrebro i en to-værelses lejlighed. Her var børn kommet og gået, og når de for alvor var gået kom de tilbage med børnebørn der kom og gik. Her var Farfar død, her havde Far fået smæk som lille, her havde man selv opholdt sig som så lille at det var en ufattelig afstand, næsten, at blive fragtet hele vejen ind ad Lyngbyvejen, dati-

dens Wiltshire Boulevard, fra Vangede til baggårdene på Nørrebro.

Dér, på en beskeden første-sal, boede Farmor og beholdt stadig Farfars navn på den dørplade de sammen havde haft i umindelige tider.

Men hun boede der ikke alene. De sidste tredive år boede hun sammen med en af sine døtre, en af min Fars søstre, en af mine fastre.

Jeg husker fra min barndom, hvordan nogle af de voksne af og til mente det var forkert af Lillian at 'ofre sig' for Farmor. I hvert fald gjorde hun det. Hun var sygeplejerske og meget kristen. Farmor

var ikke ret kristen. Farmor førte en rask og djærv replik, sådan én som man fører når man har boet med mand og fem børn og arbejdsløshed og fattigdom i en to-værelses på Nørrebro. Farmor gik lige på. Hun var venligsinnet nok, men hun stak ikke noget under stolen. Et kvaj var et kvaj.

Måske var det urimeligt af os, den yngre generation, at vi nok holdt mere af flabede Farmor end af den lidende og elskelige Lillian.

I hvert fald, de to damer boede dér i tredive år, og efterhånden blev de for os børnebørn en art mytisk makkerpar, 'Farmor og Lillian',

ligesom mand og kone. De hørte sammen. De var altid sammen.

Derfor skete der også dét — opfattet med senere voksenøjne — at de år for år voksede tættere sammen. Engang havde de været mor og datter, efterhånden blev de en art søstre. Generationsforskellen blev mindre, den blev slebet af med årene. Selv om Lillian stadig sagde 'Mor' til Farmor, var det mere et begreb hun talte til. De blev uden aldersforskel. Og de havde samme lugt, som ægtefæller ofte har det, samme lugt af samme søvn i samme værelse i den samme dobbeltseng som havde været Farmors og Farfars.

Så måske var det ikke så mærkeligt, at Faster Lillian døde et par måneder efter Farmor. Det er en historie, man så ofte har hørt fortalt, så simpel som en folkevise: den melankolske beretning om det ensomme gamle ægtepar, hvor konen dør og manden så forsvinder tre dage efter (eller omvendt) — eller ligesom hunden der føler sig færdig uden sin herre og lægger sig til at dø på hans grav.

Jeg skal ikke spille okkult: Faster Lillian døde af kræft, det er en reel sag (sådan da), og et kendt og ansét hospital kan attestere det. Men hvad

jeg — og vi alle i familien — tænkte på da Farmor døde, det var netop dét: Hvad skal der nu blive af Lillian?

Så sammenvoksede var de. Og derfor tror jeg, de fleste af os havde forudset hendes død.

Hun døde på hospitalet. Efter Farmors begravelse boede hun hos familien et par dage, blev så indlagt og vendte aldrig tilbage til Skotterupgade igen.

Jeg var på turné da hun døde, kunne end ikke komme til begravelsen. Men jeg véd, at hun på trods af sin religiøse respekt for hellige handlinger selv ville have sagt: 'Jamen Dan, du skal da først og fremmest passe dit arbejde!'

Jeg véd det, fordi det er min familiekultur at sige eller tænke sådan. Det er rødderne, de norrønbroske håndværker-rødder. Uanset om man gør nar af dem er de i blodet. Måske er det derfor, man kan tillade sig at gøre nar af dem.

ANYWAY, så stod familien dér med to døde slægtninge og deres to-værelses i Skotterupgade.

Verden skal videre. Lejligheder kan ikke bare stå tomme.

De gangbare medlemmer af den Turéllske familie måtte

på skift op og røre ved tingene i den to-værelses. Hver måtte sin tur igennem dén lejlighed vi alle kendte kvadratcentimeter for kvadratcentimeter og hvis lugte vi alle vil kunne gjenkalde os til enhver tid, denne lugt af ældre kvinder, af lavendler, violer, kaffe, gammelt træværk og årelang hengemthed.

Hver måtte kæmpe sig igennem sine minder om barn-doms-legetøjet i trækassen under sofaen i stuen og dén bondegård af papiermâché

med alle dyrene som nu børn i tre generationer havde leget med. Værst var det vel for Farmors egne børn, lettere for os børnebørn. Trods alt, al sorg uanset: det var en opgave der skulle ordnes, et job som krævede disciplin og korp-sånd. I visse afrikanske kulturer hyler man tre nætter i træk når et medlem af klanen dør, og hvis familien ikke selv brænder den døde bringer det vanære. I vor kultur er det en måde at brænde den døde på at ordne den dodes affærer, de

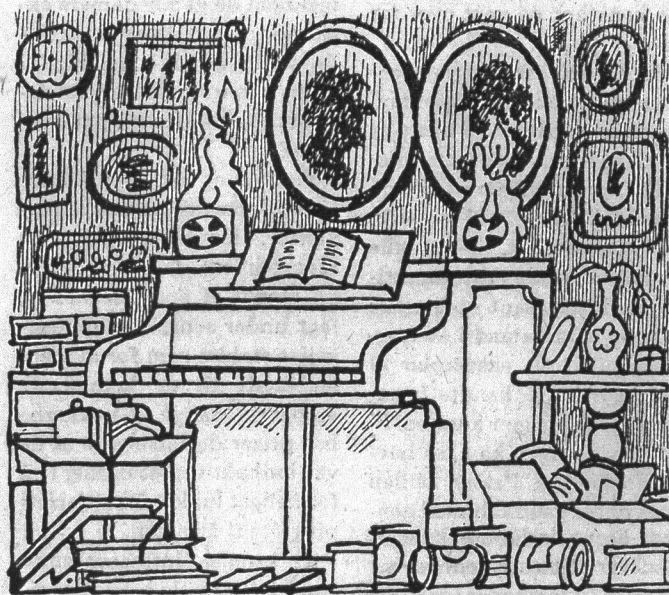
små jordiske skaller der er efterladt.

Selv om jeg gerne indrømmer jeg var ved at få et chok, da jeg så dér på Faster Lillians lille klaver — udlånt af det kirkesamfund hun tilhørte fordi hun var forsanger — at hendes salmebog stadig lå der, parat, og var slået op på 'At sige Verden ret Farvel'.

Klaveret var kun en af de ting der forundrede mig, et af symptomerne på den mærkeligste opdagelse ved de halvt makabre familie-møder i Skotterupgade. Dén, nemlig, forbløffende simple oplevelse, at en to-værelses lejlighed, to kosteskabe, tilsyneladende kan indeholde det utroligste. Og at man intet véd om nogen, selv sine nærmeste, før man har været deres gemmer igen-nem.

Parentetisk: Jeg bor i en seks-værelses med min familie. Jeg er overbevist om at samtlige møbler, ting og effekter i disse seks værelser kunne have været i Farmors og Lillians to små rum — hvis det vel at mærke var dem der havde stuvet det sammen.

Der var noget alle vegne, der var ikke én uudnyttet kvadratcentimeter. Var der ikke møbler et sted var der pyntegenstande, var der ikke små porcelæns-tingester var

Ting fortæller så meget og får pludselig karaktertræk til at stå klart frem. — Tegning af Peder Nyman.

der i hvert fald en potteplante, og var der en tom plads på væggen et sted var der straks et foto eller en platte at sætte op.

Og alt blev gemt. Kvitte- ringer fra fyrre år tilbage, sommerferie-postkort fra børne- nes ungdom, gamle familie- billeder, Onkel Osvald i spej- derlejr i 1935.

Men det mest forbløffende var *forsyningerne*.

Farmor og Lillian var ikke rige. De var, da de døde, begge folkepensionister. De havde aldrig haft til mere end dagen og vejen, men til gengæld havde de aldrig brugt noget videre på dagen og vejen. Fjernsyn, bil og stereo-anlæg var fremmedord i den to-værelses i Skotterupgade.

Til gengæld var der andet. Noget af det kunne vi ikke lade være med at le ad, en del kom vi nærmest til at græde over. Fordi det fortalte så meget om de to damer.

JEG TROR det begyndte da en onkel kom ud i køkkenet og fik undersøgt køkkenskabet. Til sin forbløffelse fandt han i bunden af det omkring tredive flasker snaps.

Tro ikke, Farmor og Lillian drak. Tværtimod: De nød oftest kaffe, sjældent andet, og gæster blev *altid* budt på kaf-

fe. Men i årevis var det altså åbenbart sket at den ene eller den anden havde præsenteret en flaske ved en fødselsdag eller en anden festlig lejlighed, og disse flasker var efterhånden blevet samlet i bunden af køkkenskabet. Samlede til — jeg kan næsten høre farmors stemme — 'der en dag bliver brug for dem, Lillian'. Som så mange andre der har oplevet depressions-tider, fra århundredskiftet til 30'erne, bogstavelig talt, glemte Farmor aldrig at de dårlige tider kunne komme igen. Hun var konstant på vagt over for dem.

Da Onkel kikkede snapse- flaskerne nærmere igennem konstaterede han ved hjælp af banderolinger og spredte pris- sedler, at samlingen rummede snaps fra årene 1947 — 1979.

I soveværelset, — af alle steder! — gjorde Faster samti- dig en interessant opdagelse: et lager af dåsemad i et væg- skab, bilagt et eksemplar af den i sin tid så kendte Irma- pjece 'Hvis krigen kommer'.

Så hvis krigen kom, så havde Farmor og Faster Lillian altså deres vægskab med gen- nem årene indkøbte konser- vesdåser af næsten enhver art fra rejer til ferskener i saft, fra sardiner i olie over kødboller i karry til stuede bønner, alt

sammensparet til dagen.

Og alt sammen rådnende og rustent i dåseblikket.

Jeg fik æren af at bære det ud fra soveværelset og ned i baggården. Det blev i alt til fire papkasser og syv plasticp- oser.

Baggården havde ikke ændret sig overhovedet, siden jeg legede der for 30 år siden, når jeg blev passet af farmor.

ET KAPITEL for sig, endnu et kapitel der åbnede sig som en dagbog med løse sider som vi i de to små rum vandrede igennem de gamle damers ek- sistens, som vi pludselig lugte- de vort eget kød og blod i deres konkrete fysiske efterla- denskaber — det var papirva- rerne.

Farmor og Lillian må have haft et enormt forbrug af ser- vietter, lommestørklæder og rensesapirer. Der var stabel på stabel af små kleenex'er, lagt under sengen og omhyg- geligt stablet som for at være forberedt til en kommende epidemi. Mange af pakkerne bar priser der afslørede at de var indkøbt ved et udsalg i en for længst lukket lokal forret- ning for ti år siden.

Ti kronisk influenzaramte storfamilier ville have haft ri- geligt til fem års forbrug.

'Det er altid rart med et

lommestørklæde *for hånden*, kunne vi høre Faster sige.

Tilsvarende med servietter- ne.

For slet ikke at tale om et rørende bevis på dels de gam- le damers omsorg, dels deres militæriske disciplin under udøvelsen af samme: også un- der deres dobbeltseng fandt vi familiens fødselsdags- og jule- gaver tre år frem. Endnu ikke indpakket, men forsynet med navn på den den var tiltænkt og pakket ned i en plasticpose. Sådan at den i mellemtiden holdt sig ren og frisk, og sådan at man aldrig ville 'stå og mangle en lille hilsen' til hver- ken de jævnaldrende, børne- bornene eller *deres* børn — hvis navne man dog efter- hånden ikke var helt sikre på, det kunne de sidste år knibe nok endda med børnebørne- ne, der ustandselig blev for- vekslet med hinanden — når de altså mødte personligt frem. På plasticposerne med de tre års fremdaterede gaver var ingen forveksling mulig.

Og sådan viste skuffe efter skuffe, skabshylde efter skabshylde, sig at indeholde uventede og uforudsigelige skatte. Et særligt jubelens øjeblik oprundredes for mig, da jeg kom til at åbne chatol- skuffen og fandt en sirlig sam- ling cigarer og cerutter, sand-

synligvis gemt hen i årenes løb på samme måde som snapseflaskerne, 'for at have noget i huset'. Der var to æsker med blandede cerutter, og næppe to af disse cerutter var af samme fabrikat. Et halvt hundrede forskellige cerutter.

Dem scorede jeg — sammen med en pakke gammeldags Player's, så gammel at den havde min skoletids pakning (ja, Riffbjergs) og en pakke Edgeworth (hvordan damerne så har fået dén?) der lignede dem man for tyve år siden kunne få på Sveriges-bådene, og som jeg i hvert fald ikke siden har sét.

En skuffe af duftende minder, og nogle af de mærkeligste stykker tobak jeg har røget i en tyveårig karriere som kronisk storryger. Hver for sig havde disse tykke og tynde, store og små, flossede og grå cerutter en egenkvalitet, en mærkelig smag, en særlig duft af Farmors og Lillians undertøj, deres lavendler, deres rosenolie, deres mange lommelortklæder.

Ikke alene var cerutterne samlet i æsker — mange af dem havde endda fået viklet hver sin individuelle serviet om sig for ikke at tage skade af at ligge i æsken.

Det er ikke så mærkeligt, at da min bror Sem og jeg sent

den første eftermiddag familien gik lejligheden igennem besluttede os til at ryge de to eneste cigarer, de eneste skjulte gigant-Castro-havansere i huset, da kunne vi ikke lade være med at kalde de to cigarer henholdsvis Farmor og Lillian. Deres duft var i dem. Deres filosofi var i dem.

Vi vidste godt hvad vi røg. Det er ikke nødvendigt at være afrikaner for at være afrikaner — hvis De forstår hvad jeg mener.

DER KOM naturligvis flere besøg i lejligheden. Der blev flere overraskelser. Der kom flere og flere minder frem.

Ting er, som professor Überklug fra Institutet for Indlysende Sandheder gang på gang har påpeget, så forbandet konkrete. Ting fortæller så meget og får pludselig karaktertræk til at stå klart frem.

Der var så meget sjæl i de ting. Næsten for meget til at leve med.

Jeg havde f. eks. i al beskedenhed overvejet at fragte et klædeskab hjem, et lille ét. Farmor og Lillian havde to, og vi har ingen. Jeg havde sagt, at O. K., jeg scorede sådan ét.

Men da jeg stod og skulle tage hjem med det var det klart den ikke gik. Min kones og min datters tøj kunne ikke

hænge eller ligge i dét skab, dertil lugtede det for meget af Farmor og Faster. Det ville næsten være blodskam.

Et menneskes ejendele burde dø med et menneske.

Cigarer er gode fordi deres formål netop er at brænde op.

Det endte med at min arvelod blev en stabel julekort, helt sympolsk — rigeligt indkøbte julekort fra 30erne, 40erne og 50erne, julekort med englebørn og Barn Jesus i krybber og små forgyldte skriftsteder, blandet med prospekter af Bornholm i sommersolen, prægtige postkort af kirker og andre og legende kattekillinger med uldgarnsnøgler.

Der var købt ind på lang sigt.

En anden ting jeg havde overvejet at medtage, eftersom alt skulle ud og næsten alle familie-medlemmer var etablerede i den ikke ukendte forstand at de ligesom Farmor og Lillian ikke ville kunne få plads til ét møbel mere i huset — en anden ting var reolerne. Som bog-narkoman har man altid brug for en reol mere. Farmor og Lillian var ikke bog-narkomaner, men de havde en hundrede høger. De 60 af dem var prædiken-samlinger, de 38 'Det Bedste's Bøger' (ork, det var længe før Lade-

manns tid), én af Tove Ditlevsen og så min 'Vangede Billeder'.

Som en anden Praktisk Gris tog jeg alle disse prækensamlinger — der skulle tilfalde Fasters menighed — ud af reolerne.

Det gik reolerne som en vampyr der oplever morgensolens stråler: de faldt sammen på stedet. De havde stået der op ad den samme væg i Skotterupgade i et halvt århundrede, de havde — skønt ganske uprætentiose — vist integritet og soliditet og pligt troskab, men de havde definitivt ydet deres. De faldt sammen ved selve berøringen.

De endte i baggården.

Alt ender på dén måde.

Gud velsigne Farmor, uden hvem vi andre ikke ville være i live i dag.

Og sidde og stirre indædt og dumt koncentreret på et bundt julekort, som om de — de sidste synlige forhåndenværende vidner om to lange liv — kunne forklare og burde forklare det hele.

Det er godt, det er fuldstændig fremmede der skal flytte ind i dén to-værelses på Nørrebro. Måske har de allerede gjort det.

DAN TURELL